

ความยั่งยืนของระบบการเกษตรในกระแสความเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ และสังคม

ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ปัญหาบางอย่างที่ท่านรู้สึกว่ามันไม่น่าจะเป็นปัญหาอาจหยิบยกมาเป็นปัญหาได้ เพราะเป็นการมองจากคนที่เรียนประวัติศาสตร์มากกว่าผู้ที่เรียนเกษตรกรรม ในฐานะที่เป็นนักเรียนประวัติศาสตร์อยากจะได้เริ่มต้นที่ประวัติศาสตร์ว่า ในประวัติศาสตร์การปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกคือการทำเกษตรกรรม ถ้าปราศจากจุดเริ่มต้นตรงนี้ อาจไม่มีอารยธรรมที่เรารู้จักในทุกวันนี้ก็ได้ และนับจากเริ่มมีการปฏิวัติการคือทำเกษตรกรรมนั้นตั้งแต่ในสมัยหินใหม่เป็นต้นมา จนถึงเมื่อไม่นานมานี้คนส่วนใหญ่บนโลกก็ยังชีพอยู่ด้วยการเกษตรกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อจะเลี้ยงชีวิตตัวเอง เป็นเวลาหลายพันปี บางแห่งเป็นหมื่นปี ตลอดเวลาที่มนุษย์ทำเกษตรกรรมตั้งแต่สมัยหินมาจนถึงเมื่อไม่นานมานี้ เราอาจจะพูดได้ว่าเกษตรกรรมนั้นเป็นเกษตรกรรมที่ยั่งยืนหรือยั่งยืนที่เรากำลังสนใจกันอยู่ตลอดเวลา

กล่าวคือมนุษย์เอาทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัยในการผลิตทางการเกษตรแต่ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้นั้นเป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วหรือมีวิธีที่ใช้แล้ว ไม่ทำให้ทรัพยากรนั้นสูญสลายไป สามารถที่เวียนเอากลับมาใช้ได้ให้มีอยู่เรื่อยๆ เวียนกลับมาใช้โดยมนุษย์หรือธรรมชาติเวียนให้ก็ตาม การเก็บพันธุ์พืชเอาไว้ปลูกในฤดูต่อไป ก็เป็นการหมุนเวียนโดยมนุษย์ หรือฝนตกก็เป็นการเวียนโดยธรรมชาติ ถ้าเราดูว่าการเกษตรแบบยั่งยืนซึ่งมนุษย์ทำกันมานับหมื่นปี มีลักษณะเด่นอย่างไร คิดว่ามีลักษณะเด่นอยู่ 2 อย่าง คือ

ประการแรก - เกษตรกรรมแบบนี้เป็นเกษตรกรรมที่ต้องการ input หรือสิ่งที่ต้องการใส่เข้าไป 2 อย่างด้วยกัน อย่างที่หนึ่งนั้นที่เห็นชัด คือ แรงงาน คือใส่แรงงานมนุษย์เข้าไป นั่นคือการปล่อยให้หรือทำให้สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติเข้ามีโอกาสทำงานอย่างที่สองซึ่งอยากจะเรียกว่า input จาก สิ่งแวดล้อม ให้สิ่งแวดล้อมได้มีโอกาสทำงาน และก็ตั้งใจที่ใส่ปัจจัยที่เป็นสิ่งแวดล้อมลงไปในการทำเกษตรกรรม เช่นปล่อยให้ไล่เดือนมีโอกาสพรวนดิน ปล่อยให้ไม้ป่าดงดิบอยู่หนาแน่นเพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นในดิน หมายถึงการใช้น้ำโดยไม่เปลี่ยนระดับน้ำใต้ดิน เหล่านี้เป็นต้นซึ่งก็เป็น input ประเภทหนึ่งเหมือนกัน

ประการที่ 2 เกษตรกรรมแบบยั่งยืนที่มนุษย์ทำขึ้น จนถึงเมื่อไม่นานมานี้นั้น อยากจะกล่าวถึงไว้ก็คือว่า เมื่อคนส่วนใหญ่ยังชีพด้วยการเกษตรกรรม เกือบทั้งนั้นผลผลิตของเกษตรกรรมซึ่งเขาทำนั้นมุ่งไว้เพื่อจะเลี้ยงคนจำนวนไม่มากเท่าไรนัก เพราะไม่รู้ว่าจะผลิตมากๆ เกินไปทำไม เพราะผู้อื่นเขาก็ทำเหมือนกัน เพราะฉะนั้นหน่วยการผลิตและหน่วยการบริโภคจะค่อนข้างเล็ก

ถ้าเป็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมถึงประเทศไทย หรือแม้ในรัสเซียในจีน หน่วยการผลิตและบริโภาคก็คือ ครอบครัวเท่านั้นเอง ถ้าเป็นยุโรปตะวันตก หน่วยการผลิตและหน่วยบริโภาคก็คือ ที่เรียกกันว่า Agrarian systems ผืนที่นาที่มีปราสาทเป็นศูนย์กลางและมีระบบการผลิตภายในผืนที่นาขนาดใหญ่หนึ่ง จำนวนประชากรขนาดใหญ่ที่อยู่ในผืนที่นาในหนึ่ง system หรือหนึ่งระบบนั้นไม่ได้มากมายเท่าไรนัก เราเรียกระบบการเกษตรกรรมแบบนี้ว่าเป็น ระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง เพื่อยังชีพหรือว่าพึ่งตนเองก็ตามแต่ ก็เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปอยู่แล้วส่วนใหญ่ในประวัติศาสตร์นั้นตั้งแต่ทำเกษตรกรรมมาจนเมื่อไม่นานมานี้ ส่วนใหญ่มนุษย์ก็อยู่ในการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองหรือเพื่อยังชีพทั้งนั้น

ที่น่าสังเกตอีกอย่างก็คือว่า เมื่อมนุษย์อยู่ในระบบการผลิตอย่างนี้มาเป็นเวลานาน เพราะฉะนั้นมนุษย์ในเกือบทุกสังคมได้สั่งสมภูมิปัญญาที่สามารถเอาตัวรอดในระบบการผลิตแบบนี้เอาไว้มากมายมหาศาล ที่เราพูดถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านไทย พื้นฐานภูมิปัญญาชาวบ้านไทยก็คือการผลิตแบบนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัฒนธรรม ความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ หรืออะไรก็ตามแต่มาจากความจำเป็นของการผลิตแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

และภูมิปัญญาก็ช่วยหล่อเลี้ยงให้เกิดการผลิตทางการเกษตรกรรมที่ยั่งยืนให้สืบต่อมาได้จนเวลาหลายพันปีทีเดียว ข้อที่น่าสังเกตอีกอย่างในเรื่องของเกษตรกรรมเพื่อยังชีพก็คือไม่เชื่อว่าทุกแห่งในโลกนี้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรกรรมในลักษณะที่ยั่งยืนแบบนี้ได้เสมอไปจากทางประวัติศาสตร์ เช่น แถบที่ราบลุ่มแม่น้ำไทกริส ยูเฟรติส เป็นต้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่างมากเกินไปเป็นเวลานาน แล้วในที่สุดก็เกิดการเปลี่ยนแปลงจนกระทั่งกลายเป็นทะเลทรายที่ไม่สามารถผลิตอะไรได้เช่น ในประเทศอิรัก เป็นต้น แถบลุ่มแม่น้ำสินธุบางส่วนก็เหมือนกันมีการบุกเบิกที่ป่าอื่นๆ ในที่สุดก็กลายเป็นทะเลทรายอีกแห่งในอินเดียเหนือ เป็นต้น

แต่โดยทั่วไป ถ้าเราไม่นับการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์อย่างเช่น อเมริกาเหนือ ครั้งหนึ่งเคยอุดมสมบูรณ์ แต่มันมีการเคลื่อนที่ของทวีปไปอยู่ในจุดซึ่งไม่มีฝนตก ก็กลายเป็นทะเลทราย ถ้าไม่นับดินแดนส่วนนี้แล้ว และไม่นับข้อยกเว้นที่ไม่พูดกันเพียงไม่กี่แห่ง จะพูดได้ว่าการทำเกษตรกรรมแบบยั่งยืนทำมาตั้งแต่สมัยหิน จนกระทั่งถึงเพียงระยะไม่นานมานี้โดยประสบความสำเร็จในแง่ที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติ ให้เป็นประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมได้ตลอดเวลา

เรามักจะเรียกเกษตรกรรมแบบเลี้ยงตนเองอย่างนี้ว่ายั่งยืน เราทำได้เฉพาะเมื่อเวลามีคนในโลกนี้น้อยถ้ามีคนโลกมากขึ้น ก็คงไม่สามารถทำการเกษตรกรรมแบบยังชีพนี้ได้ ส่วนหนึ่งก็อาจจะจริงในความเชื่อนี้ แต่มันจะจริงไม่หมดก็ได้ นี่ก็เป็นปัญหาข้อที่หนึ่ง เพราะเหตุที่ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับระบบการทำเกษตรในโลกเวลานี้มันไม่ได้เกิดขึ้นเมื่อมีประชากรเกิดขึ้นมากมายขนาดใหญ่นานี้ มันเกิดขึ้นก่อนหน้าจะมีประชากรเกิดขึ้นอย่างมากมายในโลก เพราะฉะนั้นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับระบบจากเกษตรเพื่อยังชีพหรือแบบโบราณมาสู่การเกษตรแบบใหม่นี้มันไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงกดดันด้านประชากร แต่มันมีเหตุของความเปลี่ยนแปลง มาจากที่สังคมการผลิตแบบเกษตรกรรมเข้าไปสู่

ระบบอุตสาหกรรมมากกว่า เพราะฉะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่ใจเหมือนกันว่า จริงหรือไม่? ที่การผลิตเพื่อยังชีพทำไม่ได้ ในโลกที่หนาแน่นด้วยประชากรที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้

นอกจากนี้อีกสิ่งหนึ่งซึ่งควรเข้าใจด้วย คือคำว่า การผลิตเพื่อยังชีพ พังดูเหมือนทุกคนปลูกทุกอย่างทำทุกอย่างให้แก่ตนเอง ความจริงแล้วมันมีผลผลิตส่วนเกินแน่ๆ นับแต่โบราณกาลมาแล้ว กล่าวคือว่าเกษตรกรต้องผลิต เพื่อไปเลี้ยงคนอื่นที่ไม่ได้ผลิตด้วย ที่แน่นอนชัดเจนเห็นได้เลยทันทีก็ เช่น ผู้ปกครองไม่ได้ทำนา ก็ต้องมีผลผลิตจากท้องนาไปเลี้ยงผู้ปกครอง มีนักบวชที่ไม่ทำนาก็ต้องมีผลผลิตส่วนเกินไปเลี้ยง มีพ่อค้า ช่างฝีมือเป็นต้น

ถ้าถามว่าจำนวนผลผลิตส่วนเกินที่ได้จากการผลิตแบบยังชีพมีมากน้อยแค่ไหน ก็ไม่มีตัวเลข ไม่มีอะไรจะบอกได้ว่ามากน้อยแค่ไหน จะเอาไปเลี้ยงคนอื่นที่ไม่ได้ทำการผลิตก็คิดว่าเป็นจำนวนมากพอสมควรทีเดียว เพราะถ้าเราหันกลับไปดูอารยธรรมโบราณ ไม่ว่าจะที่ไหนก็ตามแต่สืบต่อกันมาจนกระทั่ง เมื่อไม่นานมานี้ เราพบว่าคนโบราณที่อยู่ในระบบการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองนั้นมันต้องมีกำลังแรงงาน มีความสามารถในการผลิตส่วนเกินเพียงพอที่จะทำให้อารยธรรมต่างๆ นั้นสามารถสร้างอะไรที่มันใหญ่โต ไม่ว่าจะปิรามิด นครวัด อะไรก็แล้วแต่ขึ้นมาได้ จริงอยู่คนที่สร้างนครวัดอาจจะเป็นชาวนา แต่ช่วงสร้างปิรามิดหรือสร้างนครวัดก็ยังไม่ได้ทำการผลิต มันจะต้องมีส่วนเกินเพียงพอที่จะทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น มีงานฝีมือดีๆ จำนวนมากซึ่งจะทำได้โดยการฝึกปรือ เช่นการทำเครื่องเพชร เครื่องทองเหล่านี้เป็นต้น คงต้องฝึกฝีมือ เป็นเวลานานก่อนที่จะสามารถทำศิลปะวัตถุทั้งดงามเช่นนั้นได้ skill ที่จะเกิดขึ้นได้ ต้องมีคนหล่อเลี้ยงด้วยข้าว คือไม่ต้องไปทำนามาเลี้ยงฝึกเป็นช่างทองเงินดนตรี ช่างฝีมือต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น จำนวนผลผลิตซึ่งสามารถผลิตได้จากการเกษตรแบบยังชีพ ต้องมีส่วนเกินมากพอสมควร แน่แน่นอนอาจจะไม่มากเหมือนปัจจุบันนี้ การกล่าวถึงเรื่องส่วนเกินการเกษตรแบบยังชีพนี้ก็เพื่อเตือนว่าในระบบการผลิตซึ่งเราต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมไปอย่างมาก หรือต้องพึ่งพาธรรมชาตินี้ มันไม่ได้แปลว่าต้องผลิตหรือมีผลผลิตที่ต่ำเสมอไป ซึ่งรู้สึกว่ามันเป็นสูตรสำเร็จที่เราทำจนอาจสรุปกันเลยว่าที่เรผลิตแบบเก่าแล้วผลผลิตจะต้องต่ำ ปัญหาที่อยากจะทำไว้ให้คิดก็คือว่า ถ้าเมื่อมีมนุษย์เพิ่มขึ้นในโลก จะด้วยเหตุใดก็ตามแต่ เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้นในโลกนี้ การเกษตรแบบยังชีพ จะสามารถเพิ่มผลผลิตเพื่อจะเลี้ยงคนที่อยู่นอกการเกษตรได้เรื่อยๆ หรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า การผลิตแบบเก่านี้มันสามารถเพิ่มผลผลิตของมันจนถึงขีดจำกัดที่สุดของมันหรือยัง ไม่ว่าจะการผลิตแบบไหน มันจะต้องเพิ่มจนถึงขีดจำกัดของมันแน่ๆ จะเกินจากขีดนั้นไปไม่ได้ ถ้าดูจากประวัติศาสตร์โลกทั้งหมดนี้อาจจะตอบได้ว่า ไม่รู้ว่าการผลิตแบบยังชีพมันได้มีศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตไปถึงขีดจำกัดของมันที่สุดหรือไม่ต้องถึงเลิกผลิตแบบนั้น

หลังจากที่มีการเปลี่ยนการผลิตในโลกนี้ ไม่ว่าจะจากจุดเริ่มต้นในอังกฤษหรือที่ไหนๆ ก็ตามแต่แล้วค่อยๆ ขยายการผลิตมาสู่การผลิตทางด้านอุตสาหกรรมมากขึ้นนั้น มีอะไรเกิดขึ้นในการเกษตรกรรม คิดว่ามี 2 ประการด้วยกัน

ประการแรก ก็คือว่ามันมีการถอนแรงงานจากภาคเกษตรกรรมออกมาเพื่อเอาไปใช้ในภาคอุตสาหกรรมหรือบริการมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดความจำเป็นมีเครื่องจักรเข้าไปทำงานแทนคนในภาคเกษตรกรรม มีการเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่การใช้เครื่องจักรในด้านการเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น การใช้เครื่องจักรในการทำเกษตรกรรมนั้นมีปัญหาอยู่เหมือนกันว่า การใช้เครื่องจักรในการทำงานเกษตรกรรมนั้นเพิ่มผลผลิตต่อเนื่องที่คิดหรือไม่คิดว่ายังเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันอยู่ พวกเขาอาจบอกได้ว่า เขาเลิกเถียงไปแล้วเขารู้แล้วก็ได้แต่ที่ทราบว่ามีกรถเถียงกันก็เพราะว่า เราไม่สามารถจะคำนวณสรุปได้ว่าเมื่อมันมีการใช้เครื่องจักรกล ในการผลิตทางการเกษตรกรรมแล้วผลผลิตต่อเนื่องที่คิดจะต้องเพิ่มขึ้นเสมอไป อย่างน้อยที่สุดที่เห็นชัดๆ เป็นต้นว่านาข้าว ข้าวเจ้าเป็นพืชที่ตอบสนองต่อการเพิ่มแรงงานมากเหลือเกิน ชาวนาหมั่นถอนหญ้า หมั่นจับปูอะไรก็แล้วแต่ มันจะให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นอย่างเห็นตาเห็นไม่เหมือนกับข้าวสาลีเหล่านี้เป็นต้น ซึ่งงานเล็กๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เครื่องจักรทำไม่ได้ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนคนไปสู่เครื่องจักรไม่ได้เป็นสูตรด้วยตัวเป็นการเพิ่มผลผลิต แต่ประเด็นสำคัญในการโยกย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมออกไป ก็คือว่ามันมีคนที่อยู่นอกภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นมาก และต้องการแรงงานในอุตสาหกรรมภาคบริการเพิ่มขึ้น ประเด็นสำคัญคือมันจำเป็นต้องมีผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้นในการไปเลี้ยงคนที่อยู่นอกภาคการเกษตรที่มีการเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว และการดึงเอาผลผลิตทางการเกษตรไปเลี้ยงคนที่อยู่นอกภาคการเกษตร อยากจะชี้ให้เห็นด้วยว่า มันไม่มีเส้นเขตแดนโดยเฉพาะในปัจจุบัน มันไม่มีเส้นเขตแดนเฉพาะผลผลิตในประเทศอังกฤษ จะต้องเลี้ยงคนงานอังกฤษ ไม่จำเป็นอย่างนั้น จากนิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย ประเทศไทยก็ได้ไม่มีเส้นเขตแดนจะกำหนดการไปเลี้ยงคนนอกภาคเกษตร

แนวโน้มน ประการที่สอง ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนการผลิตไปสู่อุตสาหกรรม มันเป็นการเปลี่ยนการผลิตไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ อันนี้ก็สอดคล้องกับข้อแรกที่ว่าจำเป็นต้องนำผลผลิตเกษตรไปเลี้ยงคนที่อยู่นอกการเกษตร เพราะว่ามันจะเป็นการดึงดูดให้คนที่อยู่นอกภาคการเกษตรมาก่อนหันมาสนใจในการลงทุนด้านเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้นเพราะว่ามันได้กำไร ถ้าทำผลิตเชิงพาณิชย์มันก็ได้กำไรได้ ถ้าผลิตในเชิงเลี้ยงตนเองมันก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องกำไรหรือขาดทุน เพราะฉะนั้นก็ทำให้เกิดสิ่งที่เราเรียกว่าทำไมหันสมัยขึ้นในการทำเกษตรกรรมของโลก อันนี้เกิดขึ้นในโลกตะวันตก คือมีการใช้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เข้าไปช่วยในการผลิตค่อนข้างมาก แต่ในประเทศโลกที่สาม เช่น ประเทศไทย การผลิตเชิงพาณิชย์มันอาจเกิดขึ้นจากการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศมากกว่า เพราะฉะนั้นเราเป็นผู้มีหน้าที่ในการผลิตสินค้าเกษตรขั้นปฐม ราคาถูกเช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง เพื่อส่งไปให้ผู้อื่นที่ผลิตที่ซับซ้อนขึ้นไปอีกเช่น เอาไปเลี้ยงสัตว์เป็นต้น หรือมิฉะนั้นเราก็เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบราคาถูกๆ ทั้งหลายเช่น ปอ กาแฟ ยาสูบ แม้แต่พืชอาหารที่เราผลิตเพื่อการยังชีพต้องเปลี่ยนลักษณะของการผลิตไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้นเป็นต้นว่าการเปลี่ยนพันธุ์ เพื่อจะสามารถนำไปขายยังตลาดได้กำไรขึ้น ในแง่นี้สิ่งที่อยากจะกล่าวถึงที่นี้ด้วย คือว่า การเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ในเกษตรกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดๆ ก็คือว่า ผู้ผลิตเองจะต้อง

ละทิ้งภูมิปัญญาเก่าซึ่งตัวเองเคยมีมา เพราะว่ามันใช้ไม่ค่อยได้ผลแล้วในเชิงพาณิชย์ อย่างที่ได้กล่าวไปแล้วก่อนหน้านี้ว่า ภูมิปัญญาของคนจำนวนมากในโลกนี้ อย่างเช่นในประเทศไทยมีพื้นฐานมาจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพ พอมันมีการเปลี่ยนไปสู่การผลิตในเชิงพาณิชย์ วัฒนธรรม ความรู้ความเข้าใจต่างๆ ที่ตัวเองเคยมีมามันใช้ไม่ได้ผลเลย ข้าวที่ดีที่สุด ที่ชาวนาเคยรู้จัก คือข้าวที่เหมาะสมสำหรับที่ดินของเขาซึ่งสั่งสมกันถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน แต่พันธุ์ข้าวเหล่านั้นมันเหมาะสำหรับกินเหมาะสำหรับสู้กับแมลงหลากหลาย ชนิด เป็นต้น มันไม่เหมาะที่จะขาย ข้าวที่จะขายในตลาดก็ต้องเอา กษ สุพรรณ 60 ซึ่งเหมาะกับขายในตลาดนั้นไปใช้แทน ซึ่งพวกเขาไม่สามารถจะจัดการกับการปลูกพืชพันธุ์เดียวในพื้นที่นาของเขาได้อย่างนั้นอีก ความรู้ที่ว่าจะต้องใช้น้ำหล่อเลี้ยงเท่าไร ปลูกห่างกันเท่าไรต่างๆ นานา ซึ่งเคยสั่งสมกันมามันก็หมดไป ภูมิปัญญาเหล่านั้นก็ไม่มี การจัดการแรงงานในการผลิตซึ่งเคยมีวัฒนธรรมกำหนดไว้มันก็ใช้ไม่ได้อีก ในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ การจัดการแรงงานแบบใหม่ซึ่งเหมาะสำหรับเชิงพาณิชย์ฟังทำอย่างไร ก็ไม่มีภูมิปัญญาอะไรเป็นพื้นฐานที่ทำให้เขาทำเป็น เพราะฉะนั้น ในการแบ่งของการเปลี่ยนการผลิตเป็นเชิงพาณิชย์นั้น ทำให้ชาวนาหรือเกษตรกรจำนวนมากที่เคียวกลายเป็นคนอ่อนแอไม่สามารถช่วยตัวเองได้ อย่างน้อยที่สุดในแง่ภูมิปัญญา

เมื่อมีคนนอกภาคการเกษตรเพิ่มมากขึ้นมากขึ้นปัญหาของเกษตรกรก็คือว่า เราต้องผลิตเพื่อที่จะเลี้ยงคนนอกภาคการเกษตรเพิ่มมากขึ้นจะเลี้ยงคนเหล่านี้ได้อย่างไร คิดว่าคำตอบมีอยู่ 2 อย่างด้วยกันคือ

ข้อที่ 1 คือสิ่งที่รู้จักเรียกกันว่าการปฏิวัติเขียว

ข้อที่ 2 ก็คือ นโยบายของรัฐในการที่จะไปผลักดันให้มันมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกมากขึ้น

และแน่นอนทั้งสองอย่างมันคาบเกี่ยวกันอยู่ นโยบายรัฐไม่ใช่ขยายพื้นที่เพาะปลูก แต่ว่ารวมถึงการปฏิวัติเขียว คือนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้าไปสู่การผลิตทางด้านเกษตรกรรม อันนี้รู้สึกเป็นคำตอบสูตรสำเร็จทั่วไปไปทั่วโลก คือคล้ายๆ ว่าเกษตรกรรมจะต้องเพิ่มผลผลิตเพื่อจะเลี้ยงคนนอกภาคการเกษตรและแก้ปัญหาทั้ง 2 อย่างนี้คือ นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปเพิ่มผลผลิตและขยายพื้นที่ในการเพาะปลูก

ในการปฏิวัติเขียว หลักการสำคัญในการปฏิวัติเขียวคือ มนุษย์เข้าไปทำงานแทนธรรมชาติในการเกษตรมากขึ้น มนุษย์สามารถทำแทนธรรมชาติได้แค่ไหน คิดว่ามันค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมนุษย์มีจุดมุ่งหมายในการเข้าไปทำงานแควมมากคือ มนุษย์เข้าไปทำงานแทนธรรมชาติเพียงแต่ว่าจะเพิ่มผลผลิตเท่านั้น ส่วนธรรมชาติจุดมุ่งหมายของมันคืออะไรเราไม่รู้เหมือนกัน มันอาจไม่มีจุดมุ่งหมายอะไรเลยก็ได้ แต่ธรรมชาติการทำงานของมันเป็นผลให้ระบบนิเวศทั้งระบบนี้อยู่ได้ แต่จุดมุ่งหมายของมนุษย์นี้แควมมากคือ เพิ่มผลผลิต ฉะนั้นเอาเข้าจริงเราก็ไม่สามารถเข้าไปทำงานแทนธรรมชาติได้หมด เราได้แต่เพียงแบ่งธรรมชาติออกเป็นส่วนใหญ่ๆ หยิบเฉพาะส่วนที่จะตอบสนองต่อจุดมุ่งหมายของเรา เรือนไขไคที่ต้องสนองต่อจุดมุ่งหมายเรา เราก็มาทำเลียนแบบมันเท่านั้นเอง เช่น

เราคัดพันธุ์ เราใช้ปุ๋ยเคมี เราใช้ยาปราบศัตรูพืช เราใช้ชลประทานขนาดใหญ่ซึ่งรวมถึงการเอาน้ำ
ใต้ดินขึ้นมาใช้ด้วย เป็นต้น

เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรากระทำในการปฏิวัติเขียว คือการที่ให้มนุษย์เข้าไปทำงานแทนธรรมชาติ
นี้ ผลที่เกิดขึ้นที่ทราบกันอยู่แล้วก็คือมีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์อย่างไพศาลทีเดียว ในแง่จุดมุ่งหมาย
ของเรา เราสำเร็จตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ ถ้าภาพรวมต่างๆ เราอาจสำเร็จตามจุดมุ่งหมายกระมัง
เพราะเราสามารถเพิ่มผลผลิตในด้านการเกษตรขึ้นมาได้จากการแทรกแซงธรรมชาติเช่นนี้ไม่มีปัญหา
เห็นได้ชัด สิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์หรือนักประชากรศาสตร์ที่ชื่อ มาลทัสคาดการณ์ไว้ว่า จำนวนคนจะ
เพิ่มมากกว่าจำนวนอาหาร มันก็ไม่จริงจนกระทั่งมาถึงวินาทีที่มันก็ไม่จริง หมายความว่าเราก็
สามารถเพิ่มจำนวนอาหารได้รวดเร็วเหมือนกัน มีสถิติในช่วงระยะเวลา 5 ปี จาก 2523 ถึง 2528
นี้ ผลผลิตทางการเกษตรทั้งโลกสูงขึ้นต่อรายหัว ประมาณ 4% เป็นต้น จากการปฏิวัติเขียวหรือการ
ที่มนุษย์เข้าแทรกแซงธรรมชาติ เราสามารถเพิ่มผลผลิตได้จริง แต่ประเด็นที่อยากจะชี้ให้เห็นมีสองประเด็น
คือการเพิ่มผลผลิตโดยวิธีนี้ เราไม่แน่ใจเหมือนกันว่าเป็นวิธีเดียวหรือเปล่าที่จะเพิ่มผลผลิต ก็ไม่ทราบ
เหมือนกัน แต่เราไม่เคยทดลองวิธีอื่นแต่เราปักใจว่าวิธีนี้เป็นวิธีเพิ่มผลผลิตแน่ๆ แต่เป็นวิธีเดียวหรือ
เปล่านั้นไม่ทราบ

ประเด็นต่อมาก็คือว่าการเพิ่มผลผลิตโดยวิธีนี้ เป็นการเพิ่มผลผลิตที่ยั่งยืนหรือไม่ มันจะเพิ่มได้
ต่อไปเรื่อยๆ ตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรหรือไม่ เท่าที่เข้าใจ ชักจะมีสัญญาณให้เห็นมาก
ขึ้นว่า ไม่แน่เหมือนกันว่าวิธีนี้มันจะถึงขีดจำกัดของมันหรือได้พูดแล้วเมื่อสักครู่นี้ว่า ระบบการผลิต
ทุกระบบมีขีดจำกัดในการเพิ่มผลผลิต มันอาจจะถึงขีดจำกัดของมันแล้วก็ไม่ได้ มีผลผลิตของพืช
สำคัญหลายตัวที่สถิติบอกว่ามันไม่ได้เพิ่มเป็นเวลาหลายปีแล้ว เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน ก็เกิดการสูญเสียด้านทรัพยากรอย่างมากจนทำให้เป็นไปได้ว่าการเกษตรต้อง
หมดตัวลงในอนาคตถ้าหากว่าเราไม่สามารถยุติการสูญเสียที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติได้ เช่น มองเฉพาะ
การพังทลายของหน้าดินที่เกิดขึ้นในโลกเพียงอย่างเดียว ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและ
ประเทศที่ยังไม่พัฒนา มากมายมหาศาลทีเดียวในแต่ละปี ซึ่งก็เท่ากับเป็นการลดพื้นที่การเกษตร หรือ
ลดผลิตภาพของการเกษตรลงในที่ต่างๆ นั่นเอง ระดับน้ำใต้ดินในที่หลายแห่งด้วยกันซึ่งเป็นที่ทำการ
เกษตรลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว ในอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่มีการเกษตรก้าวหน้าอย่างมาก มีสถิติพบว่า
1/4 ของพื้นที่ชลประทานทั้งประเทศนั้นรับน้ำโดยมีผลทำให้ระดับน้ำใต้ดินลดต่ำลง ในประเทศจีน
ซึ่งไม่พัฒนาเท่าประเทศอเมริกัน เขาบอกว่าพื้นที่ราบระหว่างปักกิ่ง กับเทียนสิน นั้นระดับน้ำ
ใต้ดินลดต่ำลงปีละ 2-3 เมตรทุกปี ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ากลัวมากๆ การใช้ปุ๋ยเพื่อจะเพิ่มผลผลิตนั้นก็
ปรากฏสถิติในอเมริกามันไม่ได้เพิ่มมากอย่างที่เคยเป็นมา สมัยหนึ่งเราใส่ปุ๋ยไปหน่วยหนึ่งมันให้ผล
ตอบแทนเราคุ้มค่ามากๆ แต่ที่ว่าใส่ไปนานเข้านานเข้ามันก็ไม่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่าอย่างที่เคยเป็นมา
เพราะว่ามันไปเปลี่ยนดินให้เป็นการดมากขึ้น หรืออะไรก็ตามแต่มีเหตุผลหลายอย่างที่จะลดการเพิ่มผล
ผลิตโดยการใช้ปุ๋ย มีสถิติจากอเมริกาในปี 2506 การใช้ปุ๋ยไนโตรเจนในไร่ข้าวโพด จะให้ผลผลิต

เพิ่มขึ้น 2 บุชเชล ต่อเนื้อที่ 1 เอเคอร์ แต่พอถึง 2513 การให้ปุ๋ยจำนวนเท่ากันในเนื้อที่เท่ากันจะ
ได้ผลผลิตข้าวโพดเพิ่มขึ้นครึ่งบุชเชลเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นก็ไม่คุ้ม ต้องมีการใช้ปุ๋ยเพิ่มขึ้นหรือ
อะไรก็แล้วแต่ที่จะทำให้ผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น การใช้ยาฆ่าแมลงก็มีสถิติในอเมริกาอีกเหมือนกัน กล่าวคือ
เมื่อ 50 ปีที่แล้วมาในอเมริกานั้นเมื่อยังไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลงเท่าใด พืชผลจะถูกทำลายเพียง 7%
แต่ในปัจจุบันนี้เมื่อมีการใช้ยาฆ่าแมลงกันขนานใหญ่แล้ว พืชผลกลับถูกแมลงระบาดทำลายไป 13%
เป็นต้น เพราะฉะนั้นคำมั่นสัญญาในการปฏิบัติเขียว บางทีก็เป็นคำมั่นสัญญาที่ไม่ให้ผลตอบแทน
ตามคำสัญญาที่ว่า ในประเทศไทยปีนี้ ทุกคนก็ทราบว่ามีปัญหาเรื่องเพลี้ยกระโดด จนถึงบัดนี้ตามที่
เข้าใจ ยังไม่มีคำตอบที่สมบูรณ์ทางวิทยาศาสตร์

ในการที่จะเข้าไปแก้ปัญหาเกี่ยวกับเพลี้ยกระโดดมีความพยายามของกระทรวงเกษตรฯ ในการ
ที่จะเข้าไปเปลี่ยนพันธุ์ข้าว จาก กข 23 ไปเป็น สุพรรณ 60 ซึ่งมีผู้กล่าวว่าจริงหรือเท็จก็ไม่ทราบ
อีกเหมือนกันว่า นโยบายในการเปลี่ยนพันธุ์ข้าว มันเปลี่ยน 1/4 ของพื้นที่ถูกเพลี้ยกระโดดทำลายจะ
ได้ผลแค่ไหนก็ไม่ทราบ ยาฝุ่นซึ่งกระทรวงเกษตรฯ ได้งบประมาณมาใช้ในการใช้ปราบ มีผู้กล่าวว่าชาว
นาเขาก็รู้จักอยู่แล้วแต่ว่าจากประสบการณ์ของชาวนา พบว่าเป็นอันตรายมากเพราะเป็นยาที่ค่อนข้าง
แรง ค่าจ้างเกี่ยวข้าวก็แพงขึ้นถ้าใช้ยาฝุ่นเป็นต้น ปัญหามันอาจไม่แก้ง่ายอย่างนั้น หรือวิทยาศาสตร์
ไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้หมดก็ได้ เพราะฉะนั้นเราก็ไม่แน่ใจว่าการปฏิบัติเขียวหรือการใช้
วิทยาศาสตร์เข้ามาในการเกษตรกรรมมันจะถึงจุด Limit หรือจุดจำกัดของมันหรือยัง มีนักสิ่งแวดล้อม
คนหนึ่งซึ่งอาจเป็นกระต่ายตื่นตูมเกินไปก็ได้เขาคำนวณว่า การเพิ่มผลผลิตโดยวิธีนี้มันต้องยุติลงภายใน
รอบร้อยปี การเติบโตแบบนี้มันต้องยุติลงภายในรอบร้อยปี คือมันหมดทุนในด้านธรรมชาติ
หมดทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจะเกือหนุนการเติบโตการเกษตรแบบนี้ได้ต่อไป เพราะฉะนั้นมันน่าจะมี
เหตุผลเพียงพอที่จะตั้งคำถามได้ว่า การพัฒนาการเกษตรโดยใช้วิทยาศาสตร์เข้าไป ในลักษณะที่เรา
ทำกันอยู่ทุกวันนี้อาจจะไม่ใช่คำตอบในเรื่องอาหารของมนุษย์ในโลก ตั้งแต่บัดนี้ถึงอนาคตก็ได้ ทุก
ท่านในที่นี้คงรู้จักหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ หนังสือปฏิวัติด้วยฟางเส้นเดียวของฟูกุโอะกะ ซึ่งแนะนำและ
พยายามผลักดันให้มีการผลิตทางการเกษตรเขาเรียกว่าการเกษตรกรรมธรรมชาติ หนังสือเล่มนี้
เชื่อถือได้หรือไม่ก็ไม่ทราบ จากการลองคุยกับเพื่อนที่จบทางด้านเกษตร ส่วนใหญ่เพื่อนทางด้าน
การเกษตรบอกว่าไม่น่าเชื่อถือทั้งสิ้น ก็ไม่ทราบว่าเพราะอะไรแต่ว่ามันมีข้อมูลในหนังสือเล่มนี้
อันหนึ่งที่อยากจะชี้เอาไว้ คิดว่าผู้เขียนคงไม่โกหกคือบอกว่าไรนาของเขาซึ่งผลิตด้วยเกษตรกรรมตาม
ธรรมชาตินั้นให้ผลผลิตเท่ากับไรนาซึ่งให้ผลผลิตสูงสุดในญี่ปุ่น ไม่ได้สูงกว่าแต่สูงเท่ากับไรนาซึ่งให้
ผลผลิตสูงสุดในญี่ปุ่น นี่เป็นสิ่งที่น่าสนใจ เพราะว่ามันชี้ให้เห็นว่า การเพิ่มผลผลิตด้วยวิธีอื่นมีอยู่แต่
เราได้ให้ความสนใจในแก่มันมากน้อยแค่ไหนไม่ทราบ

อีกประเด็นหนึ่งที่ยากชี้ไว้ด้วยก็คือว่า ในการผลิตเกษตรกรรมแผนใหม่เนื่องจากคนผลิตเก่า
มันขาดภูมิปัญญา ขาดอะไรต่ออะไรหลายอย่างมันมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนกลุ่มคนที่เป็นผู้ผลิตทาง
ด้านการเกษตรด้วย จะเปลี่ยนโดยเอาคนเก่ามาฝึกหัดใหม่ เปลี่ยนตัวเขาให้กลายเป็นคนใหม่

หรือเปลี่ยนโดยดึงเอาคนอีกกลุ่มหนึ่งมาทำก็ตามแต่ ถ้าเราคิดถึงว่าเราพัฒนาบ้านเมืองเรา โดยการที่เราต้องการคุณภาพชีวิตของคนเอาคนเป็นตัวตั้งในการพัฒนา การเปลี่ยนวิธีการผลิตทางด้านเกษตร มันทหมายถึงผลกระทบที่เกิดแก่คนทั้งในทางดีและทางร้ายอย่างมาก ซึ่งก็ไม่ค่อยแน่ใจว่าผู้วางแผนการพัฒนาได้มองไปถึง ชีวิตคนหรือเปล่า เมื่อเราต้องการจะเปลี่ยนระบบการผลิตทางด้านเกษตรว่า เมื่อเอาคนออกมาจากการผลิตแบบนั้นแล้วจะเอาเขาไปวางไว้ที่ตรงไหน นอกจากห้องโสมภณี และโรงอาบอบนวดแล้ว หรือคนใหม่ที่จะเข้ามาจะไปกระทบต่อคนเก่าอย่างไรเป็นต้น การเปลี่ยนแปลงด้านที่สองที่อยากสรุปรวมๆ กว้างๆ ว่าเป็นนโยบายของรัฐนั้น เราจะไม่น่านั่งเถียงกันว่ารัฐเช่นประเทศไทยนี้สร้างนโยบายเอง หรือรับนโยบายมาจากโลกซึ่งมันใหญ่กว่ารัฐจากธนาคารโลก หรือจากอะไรก็แล้วแต่ รัฐนี้มีนโยบาย โดยขอจำกัดที่จะพูดเฉพาะประเทศไทยเท่านั้นเองในหัวข้อนี้ก็คือว่า อันที่จริงนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงมาเราอาจจะกล่าวได้ว่ามีความตั้งใจ โดยเฉพาะหลัง 2500 เป็นต้นมา มีความตั้งใจจากนโยบายของรัฐเอง ที่จะทำให้การผลิตข้าวของชาวนานี้ขาดทุน คือตั้งใจว่าการผลิตข้าวไม่ได้กำไร อันนี้นักเศรษฐศาสตร์พูดมามากแล้วจะไม่เข้าไปสู่รายละเอียดมากนัก ไม่ว่าจะเป็นนโยบายพรีเอมิยมข้าวหรือการกตราควข้าวภายในประเทศไว้ก็ตามแต่ มันทำให้การผลิตข้าวเป็นเชิงพาณิชย์มากขึ้นเช่น ยอมเปลี่ยนพันธุ์ข้าวไปสู่พันธุ์ที่มีตลาดในและต่างประเทศมากขึ้น เพิ่มผลผลิตตามวิธีคำแนะนำไม่ว่าจะเป็นการใช้ปุ๋ยอะไรก็ตามแต่การกระทำทั้งหมดเหล่านี้ก็คือการนำเอาวิทยาศาสตร์เข้ามา วิทยาศาสตร์ที่ตนเองไม่รู้เพราะจบ ป.4 ไม่ได้รู้จักมันจริงเหมือนที่ได้พูดไปแล้วว่าเขาอ่อนแอเพราะขาดภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาจากอดีต เมื่อเขาเปลี่ยนตัวมาสู่การผลิตที่เขาไม่รู้จักเท่าไร เขาก็จะยิ่งอ่อนแอมากขึ้นไปอีก คนที่เดือดร้อนมากที่สุดก็คือ ชาวนาย่อยยทั้งหลาย ซึ่งไม่มีทุนมากขึ้นไปอีกในการทำก็มีการกู้หนี้ยืมสินมากขึ้น ชาวนาย่อยยก็จะพังทลายล้มสลายอย่างรวดเร็ว นับจาก 2500 เป็นต้นมา

วิธิตอบสนองของชาวนาอีกอย่างหนึ่ง ในสภาวะการณ์ที่รัฐตั้งใจจะทำให้การผลิตข้าวเป็นการผลิตที่ค่อนข้างขาดทุน ก็คือว่า ขยายการผลิตของตนไปสู่พืชเศรษฐกิจอื่นๆ โดยการเอาพืชเศรษฐกิจเหล่านั้นแทรกเข้าไปในท้องนาเช่น ถั่ว ยาสูบ หรือบุกเบิกที่นาในป่าสงวน โดยเฉพาะในบางท้องที่เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ดินที่บุกเบิกใหม่เป็น Marginal land เป็นที่ซึ่งไม่เหมาะต่อการทำเกษตรกรรมเท่าไรนัก ถ้าจะทำเกษตรกรรมก็หมายความว่าต้องลงทุนเพิ่มมากขึ้นไปเรื่อยๆ ทั้งสองอย่างนี้เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นทุนของเกษตรกรลงไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าเราจะมองทุนในแง่ไหนจากแหล่งน้ำ มองจากปุ๋ยธรรมชาติในดิน มองน้ำใต้ดิน มองจากป่า มองจากการปราบศัตรูพืช อาศัยธรรมชาติในการปราบตัวมันเองก็ตามแต่ มองจากสูญเสียแหล่งอาหาร ถ้าพูดถึงป่าสูญเสียแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ทุ่งเลี้ยงสัตว์ต่างๆ นาๆ เบียดเบียนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นต้นทุนการผลิตของตนเองไปอย่างรวดเร็วมากๆ ที่เดียว เวลาผ่านไป 30 ปี จากปี 2500 มา เราเห็นได้ว่าการเกษตรของไทยมันก็ไม่อาจจะยั่งยืนเสียแล้ว คือไม่สามารถจะหมุนเวียนผลิตต่อไปได้เรื่อยๆ ถ้าเรามองเกษตรของไทยเป็นระบบทั้งหมดหมู่บ้านแล้ว มีคนจนคนอดอยากในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นมีความจำเป็นต้อง

อพยพออกไปจากหมู่บ้านเพื่อไปหางานทำในที่ต่างๆ มากขึ้น ครอบครัวแตกสลายลงไปมีคนต้องทิ้งลูกเอาไว้อยู่ที่บ้าน พ่อแม่ไปตัดอ้อย ซึ่งเรามักจะพบจากการอ่านหนังสือพิมพ์ มีการแตกตัวของฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมีชาวนารวยที่สุดสามารถรวบรวมที่ดินได้เพิ่มมากขึ้น และมีมีชาวนาที่มีที่ดินเล็กๆ ต้องขายที่ดินของตัวเองมากขึ้น กลายเป็นแรงงาน หรือกรรมมาชีพบริสุทธ์ในชนบทของไทยเพิ่มมากขึ้น เวลานี้เรากำลังหวังว่าถ้าเราเป็นนิกส์หรือประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เราสามารถนำเอาแรงงานที่ล้นเหลือในภาคเกษตรกรรมดูดซับแรงงานเหล่านี้เข้ามาจากภาคเกษตรกรรม เข้ามาสู่ภาคบริการได้ทัน ในขณะที่ต้นทุนทางธรรมชาติร่อยหลอลงไป การเกษตรกรรมจะทำโดยคนเล็กๆ ย่อมเป็นไปได้ ก็ต้องปล่อยให้เกษตรกรรมนั้นกระทำโดยคนที่รวยกว่าสามารถลงทุนทางด้านเกษตรมากกว่า ก็แน่นอนว่าจะทำอย่างนั้นได้ผลผลิตทางด้านเกษตรก็ต้องมีราคาแพงขึ้น ถ้าอย่างนั้นก็ไปเปิดภัตตาคารหรือไปขายเต้าฮวยดีกว่าที่จะไปทำการเกษตรในระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้าเผื่อว่าราคาพืชผลทางการเกษตรมันเป็นอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ในสภาพของความเปลี่ยนแปลงอย่างในปัจจุบันนี้ อะไรกำลังเกิดขึ้นในการเกษตร

ที่จะพูดไว้คงมีเพียง 2-3 อย่าง เนื่องจากไม่อยากจะใช้เวลามากนักด้วย ก็คือว่าถ้าเรามองจากแง่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คิดว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศและโลกขณะนี้ มันทำให้เกษตรกรรมถูกแย่งใช้ทรัพยากรอย่างมากทีเดียว ตัวอย่างที่เห็นชัดๆ ก็คือ การใช้ที่ดินเป็นต้นที่ได้พูดไปแล้ว ฟาร์มขนาดเล็กอยู่ได้ยากขึ้นมากทีเดียว มันจะเป็นฟาร์มขนาดใหญ่มากขึ้นหรือเป็นเกษตรกรรมแบบมีพันธะสัญญา ซึ่งก็คือการเปลี่ยนวิธีการผลิตอย่างหนึ่งนั่นเอง นอกจากนั้นที่ดินยังถูกแย่งจากอุตสาหกรรม เวลานี้ใครผ่านอยุธยาาก็เห็นชัดเจนที่นาถูกแย่งจากการอุตสาหกรรมถูกแย่งจากการท่องเที่ยวอย่างมากในภาคเหนือ เราจะสามารถรักษาป่าและต้นน้ำลำธารไว้ได้อย่างไร ซึ่งเป็นต้นทุนการผลิตทางด้านเกษตรกรรมเล็กๆ ที่ชาวบ้านรู้จักมาเป็นเวลานาน ที่สำคัญอย่างมาก สิ่งเหล่านี้ก็จะหมดไปมากขึ้น ถึงแม้จะมีการปลูกป่า ป่าก็จะป็นชิงพาณิชย์ ซึ่งไม่ได้เอื้ออำนวยที่จะเป็นทุนในด้านการผลิตของเกษตรเล็กๆ ในชนบทได้อีกต่อไปด้วย นอกจากนี้แล้วเกษตรกรรมแผนใหม่ซึ่งคนรวย หรือชาวนารวยทำก็ตาม บริษัททำก็ตาม ใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งแตกต่างจากลักษณะแบบเก่าค่อนข้างมากและก็มีการแข่งขันในการใช้ทรัพยากร ในอีสานนั้นมีการแย่งน้ำกันระหว่างโรงงานมะเขือเทศกระป๋อง กับชาวบ้านมากมาย ยิ่งกันข่มกันอย่างรุนแรง ฤดูกาลใช้ก็ไม่ตรงกันต่างๆ นานา เหล่านี้เป็นต้น ตัวอย่างอีกกรณีที่เรารู้กันดีก็คืออย่างคือ นาเกลือ กับนาข้าวเป็นต้น จะทำอย่างไรกันแน่ ซึ่งจริงๆ ก็คือว่า จะทำกระຈก หรือจะปลูกข้าวกินดินนั่นเอง อุตสาหกรรมกับเกษตรกรรม และเวลาที่เกิดเหตุขัดแย้งต่างๆ เหล่านี้ รัฐยืนอยู่ที่ตรงไหน ยืนอยู่กับการทำข้าว หรือยืนอยู่กับการทำกระຈกเป็นต้น คิดว่าปัญหานี้เป็นปัญหาสภาพแวดล้อมทางการเมืองด้วย ที่เข้ามามีส่วนกระทบต่อการผลิตเกษตรกรรมของชาวบ้าน การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศก็ไม่ค่อยมีเหตุผลเท่าไรหรอก และก็ยังคงไม่มีเหตุผลต่อไป เป็นต้นว่านโยบายปกป้องพืชผลการเกษตรของประเทศที่พัฒนาทั้งหลาย เพราะเหตุผลที่ว่าราคาที่ดินมันแพงมากนำที่ดินไปกู้เงินธนาคารมากมาย เพราะฉะนั้นถ้าไม่ปกป้องพืชผล

ทางการเกษตร มันจะพาลล้มไปถึงธนาคารด้วยเป็นต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปกป้องพืชผลการเกษตรอย่างมาก หรือประเทศด้อยพัฒนาอย่าง เช่น ไทย จีน เวียดนาม ต่างๆ เหล่านี้มีปากท้องต้องเลี้ยงจำนวนมากมาย และสามารถผลิตอาหารได้ถูกกว่า แต่ว่าราคาพืชผลการเกษตรของเรานั้นก็มีแนวโน้มจะไม่สูงเท่าไรหรอก ต่อไปจะทำให้การผลิตลักษณะแบบเก่าดำรงไปได้ยาก เราจะมีการเกษตรที่ยั่งยืนในสภาพเช่นนี้ได้อย่างไร ก็ไม่ทราบเหมือนกัน แต่ที่สงสัยอย่างหนึ่งว่า ซึ่งจะพูดถึงเป็นอันสุดท้าย ก่อนที่จะจบนั้นก็คือว่า ปัญหาทั้งหมดบางที่มันอาจจะไม่ได้อยู่ที่เทคนิค การที่เราหันกลับไปมองว่าจะต้องใช้เทคนิคอะไรที่ทำให้เกิดเกษตรกรรมแบบยั่งยืนนั้น บางที่มันไม่ใช่คำตอบที่แท้จริงก็ได้ ที่ค่อนข้างน่าสงสัยอย่างมากทีเดียวก็คือ เกษตรกรรมแบบยั่งยืนมันอาจจะสัมพันธ์กับอุดมการณ์ค่อนข้างมาก อุดมการณ์ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงลัทธิโน่น ลัทธินี้ แต่หมายถึงทัศนคติหรือมโนทัศน์ของคนที่มีต่อชีวิตต่อโลก อะไรคือคุณภาพชีวิต เราจำเป็นที่จะต้องอยู่ได้อำนาจของลัทธิบริโภคนิยมอยู่ตลอดไปหรือไม่ เพราะส่วนหนึ่งคือลัทธิบริโภคนิยมเป็นตัวผลักดันที่จะให้การทำเกษตรแบบยั่งยืนดำรงอยู่ได้ค่อนข้างยาก พร้อมนี้ก็อยากอ้างหนังสือเล่มเก่าซึ่งเพื่อน ๆ ที่จบเกษตรส่วนใหญ่ทิ้งไปหมดแล้วนั่นก็คือ หนังสือของฟูกุโอะกะ ฟูกุโอะกะท่านย้ำเสมอว่า เทคนิควิธีของท่านนี้เป็นสิ่งที่ไม่มีความสำคัญเท่าไร และอย่าได้ copy วิธีการทำเกษตรกรรมของท่านเป็นอันขาด เพราะว่า การทำเกษตรกรรมทางธรรมชาติมันต้องละเอียดอ่อนที่จะเข้าใจธรรมชาติของฟาร์มของตนเอง ซึ่งตั้งอยู่ในที่ที่ไม่เหมือนกัน อย่าพูดถึงประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นเลยแม้แต่นะในประเทศญี่ปุ่นด้วยกันเองนั้นก็ยังมีธรรมชาติที่แตกต่างกันแต่ละฟาร์ม เพราะฉะนั้น copy ไม่ได้ copy วิธีการของแต่ละฟาร์มไปใช้ไม่ได้ ตัวต้องเข้าใจเอาเอง สร้างวิธีการที่เหมาะสมกับธรรมชาติของฟาร์มของตนเองขึ้นมาได้ นั่นเป็นประเด็นข้อที่หนึ่ง

ประเด็นข้อที่สอง ที่มีความสำคัญมาก คือว่าจะปฏิบัติด้วยฟางเส้นเดียวด้วยกันได้นั้น ต้องเริ่มจากหัวใจก่อน ไม่ใช่เริ่มจากเทคนิค มีใจที่มีความพอใจในการบริโภค ที่พอเหมาะพอควรก่อนนั่นหมายความว่า เราสามารถผลิตผักได้จำนวนมากมายเหลือเกิน หรือวิถีเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ แต่ผักที่เราผลิตได้มันจะไม่ค่อยกรอบเท่ากับผักที่ผลิตด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ เหตุผลก็เพราะว่า ท่านเล่าเองว่าพันธุ์ผักที่ท่านนำมาปลูกนั้นก็ซื้อพันธุ์ผักธรรมดาๆ แต่ปลูกไปๆ พันธุ์มันค่อยๆ กลายเพราะว่าท่านปลูกแบบธรรมชาติมันก็กลายเป็นพันธุ์ผักป่ามากขึ้นๆ ผลผลิตก็ยังมากเท่าเก่า แต่ผักมันเหนียวขึ้นต้องพอใจกับการกินผักเหนียวซึ่งให้ประโยชน์ต่อร่างกายเท่ากับผักกรอบ ถ้าใจมันบอกว่ากินผักเหนียวแล้วเขยแล้วไม่สามารถอยู่โลกสมัยใหม่ได้ ต้องกินผักกรอบ ถ้าอย่างนั้นเกษตรกรรมแบบธรรมชาติก็เกิดขึ้นไม่ได้ สิ่งสุดท้ายที่อยากที่จะกล่าวทิ้งไว้ก็คือว่าการพยายามมองหาเกษตรกรรมที่ยั่งยืนบางที่ไม่ได้อยู่ที่การมองหาเทคนิคแต่เพียงอย่างเดียว มันอาจจะต้องไปมองหาที่ตัวอุดมการณ์อุดมการณ์ที่พูดถึงนี้คือทัศนคติที่มีต่อโลก หรือโลกทัศน์ด้วยก็เป็นได้